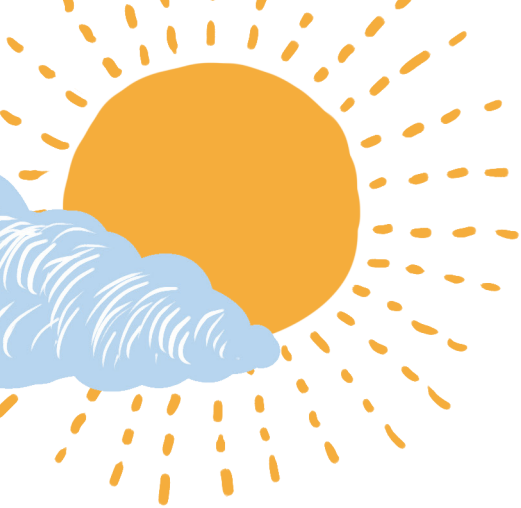

FÖREBYGGANDE BARNSKYDD

En översikt av ansvarsområden och aktörer

Ann Backman

YRKESHÖGSKOLAN
NOVIA

Förebyggande barnskydd – En översikt av ansvarsområden och aktörer

Ann Backman

Illustration och grafisk design:
Jenny Wiik

Yrkeshögskolan Novia, Wolffskavägen 33, 65200 Vasa, Finland
© Yrkeshögskolan Novia, Ann Backman

Novia publikation och produktion, Serie:R, Rapporter 10/2022
ISBN 978-952-7048-94-8 (Online)
ISSN 1799-1625
CC BY 4.0

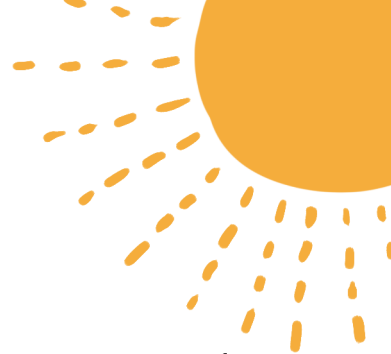
Förebyggande barnskydd – En översikt av ansvarsområden och aktörer

Text: Ann Backman

Illustration och grafisk design: Jenny Wiik

Yrkeshögskolan Novia 2022

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning	1
Vad betyder det förebyggande barnskyddet?	2
Barns och ungas välmående som gemensam målsättning	3
Effekter och påverkan	5
Utmaningar i samhället	6
Främja hälsosamma vanor	6
Förekomst av familjevåld	7
Rusmedel i familjen	8
Barnfattigdom	10
Hur ser de professionella på dagens utmaningar?	10
Exempel på metoder och verktyg	11
Olika stödtjänster	14
Våldsförebyggande arbete	14
Stöd i den psykiska hälsan	14
Missbruk i familjen	15
Stöd till familjen	16
Reflektion kring samarbete i framtiden	17
Källor	18
Bilaga: Förebyggande barnskydd – En vägkarta	20

INLEDNING

Denna rapport strävar till att ge en översikt av syftet och arbetet inom det förebyggande barnskyddet. I rapporten lyfts betydelsen av samverkan mellan olika aktörer upp och ansvarsfördelningen mellan kommuner, välfärdsområdet och tredje sektorn diskuteras.

Målsättningen med rapporten är att skapa ett material som stöder arbetet med den förebyggande verksamheten med barn och barnfamiljer för alla professionella som möter barn i sitt yrkesliv. Rapporten har skapats genom att samla in aktuell forskning, rapporter och material som berör det förebyggande arbetet med barn och barnfamiljer. Därtill har tre workshoppar ordnats under år 2022 för att samla in information från professionella aktörer som arbetar med barn både inom kommuner, välfärdsområdet i Österbotten och inom tredje sektorn. Syftet med workshopparna har varit att kartlägga den befintliga servicen samt beskriva en gemensam förväntad målsättning, en vägkarta, vart man vill nå med det främjande och förebyggande arbetet, vilka metoder som bör användas och vilka aktörer som bör ansvara för olika områden. I vägkartan ingår även åtgärder, serviceformer och samarbetsformer. Målsättningen är även att skapa en gemensam förståelse för det förebyggande arbetet som kan verka som grund för samarbetet.

Tillsammans med översiktsrapporten publiceras även en vägkarta som stöd i arbetet. Vägkartan finns som bilaga i denna rapport. Vägkartan kan användas inom kommunernas bildning- och fritidssektor samt inom kommande välfärds-kommun och i familjecenterverksamhet.

Detta projekt har fått finansiering från stiftelsen Brita Maria Renlunds minne. Projektet är förverkligat inom ramen för Yrkeshögskolan Novias paraplyprojekt ”En bro till framtiden – förebyggande barnskydd och utvecklat barn- och ungdomsarbete”. Projektet förverkligas i nära samverkan med praktiken och är en del av Novias enhet för forskning, utveckling och innovationer inom hälsa och välfärd.

VAD BETYDER DET FÖREBYGGANDE BARNSKYDDDET?

I samhället finns många aktörer som jobbar med det förebyggande arbetet med barn och unga. Det förebyggande barnskyddsarbetet görs inom kommuner, tredje sektorn, inom föreningar och organisationer samt av staten genom socialpolitiska stödåtgärder som föräldraledighet och barnbidrag. I det förebyggande barnskyddet ingår också beaktande av barn inom service som riktas till vuxna. Då man till exempel inom mentalvårds- och missbrukartjänsterna bedömer att en förälders kapacitet att ta hand om barnen har försvagats, utreder man även barnets behov av vård och stöd (SHM, 2022).

I barnskyddslagens tredje paragraf står att kommunerna (och kommande välfärdsområden) bär ansvar för det förebyggande barnskyddet vilket berör bildningen, ungdomssektorn samt social- och hälsovården. Syftet med det förebyggande barnskyddet är att trygga barns uppväxt, minska risken för att olika utmaningar hopar sig och blir övermäktiga för familjen. Alla problem och utmaningar går inte att förebygga och en del kommer plötsligt, utan förvarning. För många familjer och barn byggs ändå utmaningarna upp över en tid och där kan alla som ser barnet och familjen göra en insats för att lätta på en del av bördan.

Det förebyggande arbetet har ofta fått en undanskymd roll eftersom det är svårare att visa på effekter av arbetet. Det behöver göras på lång sikt och det är många faktorer som inverkar på resultatet av åtgärderna. Det förebyggande barnskyddsarbetet försvåras ytterligare av att det inte är någon specifik sektor eller yrkesgrupp som har ansvar att koordinera och strukturera det. I lagen nämns inte tredje sektorn trots att föreningar och organisationer har en stor andel och mycket kunskap i arbetet. Det finns ett behov av att strukturera upp och klargöra olika parter roller i det förebyggande barnskyddet.

Förebyggande barnskydd är den verksamhet som ges i kommunens basservice, t.ex. mödravårds- och barnrådgivningsbyrå samt den övriga sjuk- och hälsovården, dagvården, familjecenter, undervisningen och ungdomsarbetet. Det förebyggande arbete är tvärsektoriellt och berör t.ex. boendeförhållanden, bostadsplanering, omgivning, lekplatser, sysselsättning i kommunen, skola och dagis samt fritid. Det finns forskning som visar att i bostadsområden där andelen personer utan examen efter grundskolan, arbetslösa, ensamstående föräldrar och invandrare är högre, så är det även vanligare att ett barn placeras utanför hemmet (Raitasalo & Kauppinen, 2022). Det finns med andra ord skäl att rikta särskilda insatser beroende på de utmaningar som finns inom t.ex. enskilda bostadsområden.

Det förebyggande barnskyddet riktas till alla barn och förutsätter inget klientskap inom socialvården, utan arbetet utförs som en del av den kommunala servicen för barn, ungdomar och familjer. Det förebyggande barnskyddet omspanner en stor del av samhällets service till befolkningen och det finns idag ett stort behov av att utveckla de stödtjänster som omfattas av det förebyggande barnskyddet. Det förebyggande barnskyddet är sällan systematiskt styrt i kommunerna och eftersom effekterna syns på långsikt är arbetet ofta ostrukturerat.

BARN OCH UNGAS VÄLMAÄNDE SOM GEMENSAM MÅLSÄTTNING

Främjande av välfärd och hälsa är kommunens uppgift och görs inom alla verksamhetsområden och med alla åldersgrupper. Syftet är att öka kommuninvånarens välmående, hälsa och förmåga att fungera i samhället. Genom det främjande arbete ökar man bl.a. livskvalitet och dämpar sociala problem samt ökar jämlikhet. De österbottniska kommunerna står inför flera stora förändringar inom de kommande åren. Den 1.1.2022 överförde kommunerna alla social- och hälsovårdstjänster till Österbottens välfärdssamkommun. (Backman & Niemistö, 2022).

En ny lag (lagen om ordnandet av social- och hälsovård 612/2021) träder i kraft fr.o.m. från och med år 2023 vilket påverkar de lagstadgade uppgifterna. Österbottens välfärdssamkommun blir då ett av de 21 välfärdsområdena i Finland. (Backman & Niemistö, 2022).

I den nya lagen fastslås att huvudansvaret för främjande av välfärd och hälsa är hos kommunen men görs i tätt samarbete med välfärdsområdet. Under år 2021 skapades fyra tyngdpunktsområden för det hälsofrämjande arbete i Österbotten. (Backman & Niemistö, 2022).

Fyra tyngdpunktsområden valdes:

- Främjande av god hälsa och sunda levnadsvanor
- Främjande av mental hälsa och förebyggande av rusmedelsmissbruk
- Främjande och upprätthållande av funktionsförmåga
- Delaktighet samt främjande av trygghet

Inom ramen för dessa områden har målsättningar och åtgärder skapats för olika åldersgrupper där barn, unga och familjer är en grupp. Målsättningarna och åtgärderna framtog i dialog med representanter från social- och hälsovården, bildnings-, kultur-, ungdoms- och fritidssektorn samt från polisen och arbetshälsovården. I bilden nedan finns målsättningarna för

ålderssegmentet barn, unga och familjer. Syftet var att skapa ett gemensamt underlag för det fortsatta gemensamma arbetet inom kommunerna, välfärdssektorn, social- och hälsovården inom välfärdsområdet och med tredje sektorns aktörer. (Backman & Niemistö, 2022).

	FRÄMJANDE AV GOD HÄLSA OCH SUNDA LEVNADSVANOR	FRÄMJANDE AV MENTAL HÄLSA OCH FÖREBYGGANDE AV RUSMEDELSMISSBRUK	FRÄMJANDE OCH UPPRÄTTHÅLLANDE AV FUNKTIONSFÖRMÅGA	DELAKTIGHET SAMT FRÄMJANDE AV TRYGGHET
BARN, UNGA OCH FAMILJER	Friska och fysiskt aktiva barn med en fungerande fritid	- Organisera och utveckla det rusmedelsförebyggande arbetet - Stöda barns och ungas psykiska hälsa	Fånga upp och erbjuda stöd åt elever och studerande som har svårigheter att komma till studieplatsen	- Öka barns och ungas känsla av delaktighet (inklusive våldsförebyggande arbete) - Utveckla barns och ungas känsla av delaktighet

Bild 1. Målsättningarna för gruppen barn, unga och familjer. (Backman & Niemistö 2022)

Enligt barnskyddslagen ska en skild välfärdsplan göras för barn och unga. (Finlex, §12 barnskyddslagen). Planen syftar till att främja barns och ungas välfärd och stödja organiseringen och utvecklingen av barnskyddet. Med hjälp av planen styrs, leds och utvecklas välfärdsarbetet för barn, unga och familjer i kommunen och i Österbotten. Den del i planen som handlar om elevvård stöder sig på §12 i lagen om elev- och studerandevård. I planen granskas barn och ungas välmående och tjänster för barn och unga som en helhet. Tyngdpunkten ligger på en beskrivning av nuläget, men speciellt på ledning av förebyggande välfärdsarbete. (Backman, 2020).

Förebyggande välfärdsarbete är inte enbart en rekommendation eller god praxis, utan baseras på lagstiftning. Exempelvis åläggs socialvården och övriga kommunala tjänster enligt barnskyddslagen (Finlex 417/2007) att främja goda uppväxtförhållanden för barn samt stödja ett gott föräldraskap. Barnens och de ungas välfärd bör beaktas och eventuella missförhållanden under uppväxttiden korrigeras, med andra ord bör man skapa förutsättningar för en god barndom. Planen upprättas i form av ett samarbete mellan olika sektorer och kan göras upp av en enskild kommun eller av flera kommuner tillsammans. (Backman, 2020).

Vid utformningen av planen bör även barn, unga och familjer samt kommuninvånare och serviceanvändare, i egenskap av klienter, involveras. Både personer som jobbar med klienter och personer från ledningen bör medverka. Viktigt är också att politiska beslutsfattare är med i arbetet. Planen godkänns i kommunfullmäktige och fullmäktige följer upp och utvärderar genomförandet av planen minst en gång under mandatperioden. Enligt barnskyddslagen ska planen beaktas då budgeten och ekonomiplanen görs upp.

Välfärdsplanen för barn och unga är omfattande och behandlar barns och ungas uppväxtförhållanden, förebyggande av därmed förknippade problem, stöd i föräldraskap samt tjänster för barn och unga. (Backman, 2020).

Tyngdpunkterna och målsättningarna i välfärdsplanen ska integreras i kommunstrategin. Välfärdsplanen kan också vara en del av en mer heltäckande välfärdsstrategi. (Backman, 2020).

EFFEKTER OCH PÅVERKAN

De direkta inbesparingarna för det förebyggande arbete kan många gånger vara svåra att mäta, dels för att det är utmanande att göra kontrollgrupper, dels för att effekterna man eftersträvar kräver ett långt tidsperspektiv.

THL har räknat ut en ungefärlig kostnad för omhändertagande av barn per år. (Se bild 2.) För summan som ett omhändertagande kostar kunde man anställa personal inom familjearbete, satsa på hemservice eller familjerådgivningsbesök. (Backman, 2017). Omhändertagande är alltid en sista lösning och många andra serviceformer är aktuella innan ett omhändertagande men exemplet illustrerar vikten av att i ett tidigt skede stöda barn och ungas välmående.

Tidigt stöd till familjer lönar sig

Bild 2. Inbesparingar som kan göras.

Det finns många exempel från olika kommuner i Finland där man satsat på t.ex. ungdomsteater, fotbollsverksamhet eller på barnfamiljetjänster och därigenom kunnat räkna ut hur mycket inbesparingar det ger samhället. (THL, 2022). Barnets välmående bör ses som en helhet, där familjelivet,

småbarnspedagogiken, fritiden, bostadsområdet och social- och hälsovården är byggstenar för att stöda välbefinnandet.

Samtidigt finns det många undersökningar som visar att förebyggande arbete kan påverka individens beteende, exempelvis har tobaksrökningen gått ner. Där har hälsovården tillsammans med statliga åtgärder fått effekt. Det är möjligt att mäta och följa upp specifika åtgärder och de flesta experter är ense om vikten av förebyggande arbete men det behövs ännu mycket forskning och uppföljning av huruvida förebyggande arbete som det lönar sig att satsa på.

UTMANINGAR I SAMHÄLLET

FRÄMJA HÄLSOSAMMA VANOR

I enkäten Hälsa i skolan framgår att många barn och unga behöver stödas till att skapa goda och hälsosamma vanor. Flera oroväckande trender syns bland barn och unga t.ex. framförallt tonåringar utövar mindre ansträngande motion och övervikten ökar. Inom munhälsovården syns hur kosten påverkar, t.ex. 12 år fyllda personer har fler tänder med hål. Samtidigt är kostnaderna för munhälsovården höga i Österbotten. (Herrgård, 2021).

Barns och ungas psykiska ohälsa är ett av det vanligaste hälsoproblemen. Faktorer som hotar den psykiska hälsan är bl.a. ensamhet, mobbning, diskriminering, alkohol- och drogkonsumtion och studierelaterad stress. (Antfolk & Öst, 2022).

Andelen som upplever medelsvår eller svår ångest är stor i Österbotten. Barn och unga upplever i större grad att de saknar en nära vän och många barn och unga upplever att de inte kan prata med sina föräldrar. I Österbotten har det sedan tidigare varit vanligt med användning av alkohol bland, vilket även syns i enkäten. Andelen unga som dricker alkohol i berusningssyfte var störst i Österbotten. Positivt är dock att ca. 58% av elever i åk 8-9 upplever sig vara en viktig del av klassgemenskapen. (Herrgård, 2021).

En aktiv och stimulerande fritid är viktig. Hobbyverksamhet som idrott, konst och musik stärker välbefinnandet. I Undervisnings- och kulturministeriets rapport (2016) framgår att föräldrars roll är betydelsefull när det gäller hobbyverksamhet för barn i lågstadiet och att barn och unga behöver uppmuntras till fritidsverksamhet. Forskning har visat att kulturupplevelser kan förebygga ohälsa på många olika plan, t.ex. öka känslan av socialt deltagande, minska psykisk ohälsa och stimulera barns språkliga utveckling (Fancourt & Saoirse, 2019).

FÖREKOMST AV FAMILJEVÅLD

Flera undersökningar visar på att familjevåld och våld i nära relationer ökar (bl.a. Statistikcentralen, THL:s enkät Hälsa i skola). Våld i nära relationer är även vanligt bland befolkningen, t.ex. 75 % av finländarna i åldern 16–74 år har upplevt psykiskt, fysiskt eller sexuellt våld i nära relationer åtminstone en gång i sitt liv medan 44 % har upplevt våld i parrelationen och 65 % har upplevt våld under barndomen (Siltanen et al., 2022).

Våld i familjen kan ta sig i uttryck på olika sätt och de bakomliggande orsakerna till våldet varierar. När barn bevittnar våld, oberoende om våldet är riktat direkt mot barnet eller inte så innebär det ett trauma som påverkar barnet psykiskt och fysiskt. Familjevåld påverkar barnets grundhälsa och välbefinnandet samt även såklart föräldrarnas och deras förmåga att skydda och erbjuda omsorg för barnet. (Skrifvars, 2022).

Professionella behöver kunna identifiera och erbjuda rätt hjälp åt föräldrar och barn som lever med våld i hemmet. I allmänhet är dessa vanliga bakomliggande orsaker:

- » disciplinärt våld, dvs. fysisk bestraffning som en del av barnuppfostran
- » stressutlöst våld, ett av de vanligaste skälen till mildare våld
- » föräldrarnas psykiska ohälsa, t.ex. personlighetsstörningar eller grava missbruksproblem, trauma
- » våld inom familjen, t.ex. att den ena föräldern blir misshandlad (i 60 % av fallen utsätts även barnet för våld) (Skrifvars, 2022)

Sedan 1980-talet har attityder mot disciplinärt våld blivit mer negativt. Nu finns en ny oroväckande trend i samhället som visar att attityder i förhållande till våldsdisciplinära åtgärder mot barn har blivit mer godkännande. Det innebär att en större andel anser att våld som stävar till att tillrättavisa barn och korrigera beteende är mer accepterat än för några år sen. Det finns även mindre kännedom om att våld riktat mot barn är förbjudet i lagen. Detta innebär att kommunikationen och informationen om barns rättigheter bör ökas inte bara bland professionella utan även bland befolkningen. (Paasivirta, 2021).

Återkommande negativa barndomsupplevelser (Adverse Childhood Experiences, ACEs) får även följder i vuxenlivet och ökar risken att insjukna i folkhälsosjukdomar som hjärt- och kärlsjukdomar, diabetes och cancer. Redan i tidig ålder ökar risken för psykisk ohälsa, riskbeteende och marginalisering samt våldstendens som går vidare från generation till generation. (Social- och hälsovårdsministeriet, 2021).

RUSMEDEL I FAMILJEN

Många barn i Finland har/har haft en förälder som har en överdriven alkohol- och/eller drogkonsumtion, t.o.m. upp till var fjärde finländare uppger detta. En överdriven alkoholkonsumtion är ett av de största hoten mot hälsan, ca. 13 % använder alkohol på ett hälsoskadligt sätt. Det finns beräkningar som säger att 65 000 - 70 000 barn i Finland har åtminstone en förälder som lidit av allvarliga rusmedelsproblem (under åren 2017-2019). (Burman, Kvist & Hult, 2022).

Ett skadligt bruk av rusmedel präglar ofta hela familjen och familjedynamiken. Det råder ofta en tysthetskultur där missbruket döljs och medberoende utvecklas. Barnen är ofta omedvetna om missbruket i början men dras sedan snabbt med i hemlighetsmakeriet. Barn har även en tendens att misstolka och övertolka sin egen roll och andel i missbruket. Relationen till den missbrukande föräldern skadas och barnet kan få svårt att skapa tillit och uppleva trygghet i vardagen. (Burman, Kvist & Hult, 2022).

Både missbruk och våld tenderar att överföras till nästa generation, framför allt om familjen, barnen och föräldrarna inte får hjälp och kan bryta beteendemönster. Missbruk i familjen tenderar att påverka barnets uppväxt och välmående. Barnet har högre risk att utveckla beteende- och känslomässiga störningar. Det finns även högre risk finns för självskadebeteende, självmordstankar och självmordsförsök. (Burman, Kvist & Hult, 2022).

I lagen om organisering av det förebyggande rusmedelsarbetet fastslås att verksamheten skall stäva till att minska användningen av rusmedel, vilket

innefattar nikotin, alkohol, narkotika och problematiskt penningsspelande och digitalt spelande samt minska skadorna. Kommunen har som ansvar att organisera det förebyggande arbetet och att tillsätta ett organ för arbetet. Vårdförhållanden skall bl.a. stöda kommunerna i detta arbete och tillhandahålla rusmedelstjänster inom social- och hälsovården.

Centrala faktorer inom det rusmedelsförebyggande arbetet är att alla aktörer arbetar mot samma mål och att det finns en rusmedelsförebyggande plan. Det behövs tillräckliga resurser och budget för arbetet. Det rusmedelsförebyggande arbetet bör riktas till barn, unga och föräldrar. Redan inom småbarnspedagogiken skall det förebyggande arbetet börja. I bild 3 framgår skyddande faktorer och riskfaktorer som påverkar barns och ungas förhållande till rusmedel. Känsla av gemenskap och trygga vuxenrelationer är viktiga hörnstenar för att bygga upp bra självbild, medan känsla av utanförskap och bristen på goda förebilder ökar risken för bruk av rusmedel. (Herrgård, 2022).

Bild 3. Skyddande faktorer och riskfaktorer i det rusmedelsförebyggande arbetet. (Herrgård 2022).

I dagsläget finns det en regional rusmedelsförebyggande arbetsgrupp med representanter från kommuner, välfärdsområdet i Österbotten och tredje sektorn. Det finns även en arbetsgrupp inom välfärdsområdet för främjande av psykisk hälsa, förebyggande av rusmedelsmissbruk samt våld i nära relation. En av utmaningarna i framtiden är koordinering av arbetet och att klargöra ansvarsområden samt skapa fungerande samarbetsnätverk. (Herrgård, 2022).

BARNFATTIGDOM

Ekonomiska bekymmer och skuldsättning är stressfaktorer i barnfamiljer som påverkar både föräldrar och barn. Ju mer ekonomiska bekymmer som föräldrarna upplever desto sämre upplever de sitt eget välmående. (Viitasalo, 2021). Ungefär 13 % av de finländska barnen lever i familjer med små inkomster.

Självständighetsjubileets barnstiftelse Itla lyfter fram barnfattigdom som ett hot mot familjens och barnets välfärd. Itla har lanserat ett forsknings- och utvecklingsprojekt med fokus på barnfattigdomen. Riskfaktorer för att drabbas av ekonomiska bekymmer kan vara sjukdom, arbetslöshet, skilsmässa eller låg utbildningsnivå. En speciellt stor utmaning för familjer med låg inkomst är den allmänna prishöjningen och ökade levnadskostnader. (Itla)

Barn jämför sig med varandra och kan uppleva familjens ekonomiska situation på olika sätt beroende på sin omgivning. Föräldrarnas skuldsättning, arbetssituation och mottag av t.ex. utkomststöd påverkar familjernas möjlighet att vara delaktiga i samhället. Det inverkar t.ex. på barns möjlighet till delaktighet på fritiden. Enligt Rädda barnens undersökning upplevde närmare 80 % av barnen från låginkomstfamiljer att de hade begränsade möjligheter att delta i hobbyverksamhet och närmare en tredje del (70 %) hade lämnat bort hobby p.g.a. familjens ekonomiska situation. (Eskelinen & Sironen, 2015).

HUR SER DE PROFESSIONELLA PÅ DAGENS UTMANINGAR?

Under våren 2022 utfördes två workshoppar med professionella kring vilka utmaningar de upplever bland barn och barnfamiljer idag. De professionella bestod av representanter från social- och hälsovård, integration, församlingen och tredje sektorn. I bild 4 finns sammanfattat de reflektioner som framkom. De professionella upplevde att många familjer har en komplex situation som kan göra det svårt att uppnå välmående.

Vilka utmaningar ser du för barn och barnfamiljer?

Bild 4. Wordcloud över utmaningar som professionella kan se bland barnfamiljer.

Det är många faktorer som interagerar men de flesta var överens om att grunden är föräldrarnas välmående och behovet av stöd i föräldraskapet. Det grundar sig i att barnet är bundet till och beroende av de vuxna i sin närhet och därför behöver de vuxna stödas så att de i sin tur kan hjälpa barnet att växa och utvecklas på ett tryggt sätt. När vuxna i barnets närhet upplever olika utmaningar så påverkar det familjelivet och barnen. Många föräldrar upplever sig ensamma i sitt föräldraskap. I Hem och skolas barometer 2021 framgick att föräldrar upplever sig alltmer ensamma och att gemenskapen bland föräldrar har minskat (Hem och Skola). Det är en riskfaktor för barn. Föräldrar mår bra av stöd från andra föräldrar. Det behövs sociala sammanhang och socialt stöd för föräldrar. När föräldrar upplever stöd så påverkar det barnet positivt. Dessa utmaningar gäller även invandrarfamiljer som särskilt bör beaktas.

EXEMPEL PÅ METODER OCH VERKTYG

Stödet till barnfamiljer kan delas in i universellt stöd som riktar sig till alla och indikerat stöd som riktar sig till en viss grupp eller individ. Exempel på universellt stöd är elevhälsan eller barnrådgivning. Det universella stödet, dvs. verksamhet och stöd som riktas till alla barn och barnfamiljer når många barn men det finns vissa grupper som inte fångas upp av den universella verksamheten. En fråga som de professionella ställer sig är hur man kunde utveckla verksamheter så att det även når de som har svårt att t.ex. delta eller söka hjälp.

Det är viktigt med förståelse och gott bemötande i all verksamhet (inom bildning, fritid, social- och hälsovård). Det krävs även mod att ta upp oro för de som möter barn och föräldrar. En stor del av barnen och barnfamiljerna mår bra och har resurser att bemöta svårigheter men inte alla. Mycket av den universella verksamheten samlar redan de välmående och aktiva föräldrarna. Det stärker föräldraskapet och känslan av gemenskap.

Det kan vara svårt att nå föräldrar som isolerar sig under t.ex. småbarnsåren. Det finns föräldrar som har svårt att röra sig p.g.a. långa avstånd eller psykosociala orsaker. En annan utmaning kan vara föräldrars dåliga självkänsla som utgör ett hinder ifrån att söka sig till gruppverksamheter. I föräldragrupper stärks i bästa fall självkänslan och föräldrarollen men det finns även risk att föräldraskapet jämförs och kan leda till en känsla av underlägsenhet. Barnfattigdom påverkar t.ex. barns möjligheter att delta i olika verksamheter på fritiden, val av boendemiljö och tillgång till utrustning/saker.

Det skulle vara viktigt att universella tjänster har beredskap att hitta och ta i beaktande dessa grupper. Exempelvis genom att utveckla verksamhetsformer som möjliggör kontakt med de som är isolerade, eventuellt satsa på hembesök och uppsökande verksamhet. Kiikku-babyfamiljearbete är ett exempel på en serviceform som kan ges utan bedömning till föräldrar med barn upp till 1 år. Syftet är att stöda föräldraskapet och den tidiga interaktionen med babyn. I ännu större utsträckning behövs kunskap om hur man kan nå de som inte kan ta sig till godo av det stöd och den verksamhet som bedrivs.

Nedan finns en lista på metoder och verktyg som de professionella har lyft upp som befintligt stöd för barn och föräldrar. Det finns en stor bredd på verksamheter. Både föräldrar och professionella har ibland svårt att navigera bland verksamhetsformer.

Vilka metoder och verktyg finns?

Exempel på stöd till föräldrar:

- » Föräldrakurser som t.ex. De otroliga åren, föräldrahandledning, Voimaperheet (Strongest Families)
- » Familjerådgivning och barnrådgivning
- » Bedömning av servicebehov
- » Service enligt socialvårdslagen (t.ex. familjearbete, stödfamilj)
- » Satsningar i stödrelationsverksamheten (t.ex. kamratstödgrupper)
- » Förberedelsegrupper för väntande föräldrar
- » Verksamheten inom småbarnspedagogiken
- » Hem och skola-förbundet (föräldraföreningar inom t.ex. småbarnspedagogik och skola)
- » Vuxensocialt arbete
- » Familjecaféverksamhet, familjestuga osv.
- » Universellt stöd från staten som ekonomiska bidrag (t.ex. mammalåda, barnbidrag, föräldraledighet osv.)

Exempel på stöd till barn:

- » Satsningar i stödrelationsverksamheten (t.ex. stödpersonsverksamhet, kamratstödgrupper)
- » Barnrådgivning och familjerådgivning
- » Specialpedagogik
- » Elevhälsan (t.ex. kurator, psykologer, skolhälsovårdare)
- » Skolcoach
- » Olika föreningsverksamheter med hobbyverksamhet och församlingens barnverksamhet
- » Hem och skola-föreningar
- » Finlandsmodellen (kommunal gratis hobbyverksamhet)
- » Ungdomsverksamhet (kommunal och tredje sektorn)

OLIKA STÖDTJÄNSTER

VÅLDSFÖREBYGGANDE ARBETE

THL har satsat på att utveckla kunskap och stöd till professionella för att bemöta barn med våldsupplevelser. THL har samlat material och publicerat en webbskola om våld mot barn. Webbskolan ger metoder för att identifiera våld mot barn och agera vid misstanke om våld. (Läs mer på: <https://thl.fi/sv/web/thlfi-sv/forskning-och-utveckling/undersokningar-och-projekt/projektet-barnahus> och <https://barnahus.fi/>).

Olika föreningar och organisationer erbjuder anpassat stöd till familjer t.ex. handledning, individuella samtal, stödgrupper, läger och chattar (för både barn och vuxna) rehabilitering och rekreationsverksamhet. Det finns även olika guider för familjer med konkreta råd av olika situationer. (Skrivars, 2022).

Skyddshemmen i Finland t.ex. Vasa mödra- och skyddshem erbjuder stöd åt både våldsutövare och offer. Vid skyddshemmen har offer för familjevåld möjlighet att få råd och hjälp dygnet runt. Till skyddshemmen kan man komma helt anonym, det är gratis att bo där och där finns möjlighet både för barnet och föräldern att bearbeta våldet man har upplevt samt att få den hjälp man behöver för att komma bort från det. Öppenvårdsenhet Avokki erbjuder stöd åt alla och Jussi-työ är ett exempel på stöd åt våldsutövare. (Skrivars, 2022).

Även organisationer som Mannerheims barnskyddsförbund, SOS-Barnbyar, Barnavårdsföreningen, kvinnolinjen, nollinjen, och Miessakit r.f erbjuder stöd till familjer. Brottsofferjouren (RIKU) erbjuder allmänna stödtjänster för brottsoffer, de här tjänsterna är avgiftsfria och konfidentiella. Folkhälsan utbildar frivilliga och professionella i metoden LOTS: för förebyggande och bemötande av våld i nära relationer. Utbildningen ger verktyg för att bemöta barn och unga eller klienter och deras känslor av trygghet och otrygghet.

STÖD I DEN PSYKISKA HÄLSAN

Det finns olika organisationer som jobbar för att förebygga ohälsa och stöda de som behöver hjälp och stöd i olika livssituationer. Framför allt lyfts ofta ungas psykiska hälsa upp och behovet av att stöda deras psykiska hälsa. Ungdomsportalen Decibel.fi är en informations- och rådgivningstjänst som samlar olika stödtjänster som riktar sig till unga. På deras portal finns länkar, kontaktuppgifter som telefonnummer och chattar som unga kan använda. Luckan upprätthåller en "ärligt talat"-chat (arligtlatat.fi) till unga mellan 13-29

år och de professionella rapporterar om en allt större mängd kontakttagningar från unga (Hbl, 22.9.2022).

Det Psykosociala förbundet utbildar och besöker kommuner med det ett skolbaserat program YAM (Youth Aware of Mental health). I YAM får ungdomar i åldrarna 13–17 samtala och lära sig om psykisk hälsa i vardagen. Det finns även andra föreningar som riktar sig till unga som EHYT, föreningen för förebyggande rusmedelsarbete och YEESI, föreningen för förebyggande av missbruk och ungdomars psykiska hälsa.

Nationellt har man även gått in för att stöda ungas psykiska välmående. Inom ramen för projektet Familjecenter utbildar man personal inom elevvårdsteam i IPC-metoden (Interpersonal Councelling). Det är en korttidsterapimetod för behandling av lindrig eller medelsvår depression bland unga (12–18-åringar). Syftet är att kunna erbjuda hjälp i ett tidigt skede och att professionella som arbetar nära unga skall kunna hjälpa unga med låg tröskel.

Under coronapandemin har behovet av kristjänster ökat nationellt. Det har bl.a. märkts vid Mieli som upprätthåller Österbottens kriscenter, Valo. På kriscentret får man tillfälligt stöd både som vuxen och som barn/ungdom genom samtalsstöd, video- och telefonsamtal. (Antfolk & Öst, 2022).

Psykisk ohälsa drabbar inte bara den som insjuknar utan även närstående påverkas. Det är viktigt att även stöda dem att klara av vardagen. FinFamis verksamhet går ut på att stöda anhöriga till personer som drabbats av psykisk ohälsa. Föreningen ger information och stöd som anhöriga behöver för att bättre kunna förstå och hjälpa sin anhöriga. (Antfolk & Öst, 2022).

MISSBRUK I FAMILJEN

Det är viktigt att på bred front förebygga att missbruk uppstår i familjen. Det rusmedelsförebyggande arbetet behöver finnas redan i basservicen, i ett tidigare skede. Exempelvis finns färdiga strukturer för hur rusmedel följs upp inom mödra- och barnrådgivningen. Det förebyggande arbetet bland barn och unga behöver stödas i skolor, på fritiden och i hemmen. Nykterhetsförbundet Hälsa och Trafik upprätthåller PEPP, som erbjuder metoder och verktyg inom det rusmedelsförebyggande arbetet. Verksamheten riktar sig både till skolor, föreningar och föräldrar. (<https://www.pepp.fi/>)

Det finns flera organisationer och föreningar som erbjuder stöd för barn och unga vars föräldrar redan har ett skadligt bruk av alkohol. Understödsföreningen för Svenskspråkig Missbrukarvård erbjuder stödtjänster för personer med missbruksproblematik och anhöriga. Ninni-verksamheten riktar sig till barn och unga. Där är det möjligt att få enskilda samtal med yrkesverksamma eller delta i samtalsgrupper. Det finns även olika läger som

barn och unga kan delta i. Skolans personal har många gånger en nyckelroll för att slussa barn vidare till denna verksamhet. Exempelvis kuratorn och skol-coacher är aktiva med att stöda barn och unga att våga delta.

Pixneklinden fungerar som en vård- och rehabiliteringsenhet för vuxna som hjälp med sitt riskbruk, missbruk eller beroende. Ninni-verksamheten fungerar i samarbete även med Pixneklinden.

Det finns även hjälp att få när det gäller unga som har en överdriven eller problematisk konsumtion av rusmedel. Olika chattforum kan fungera som stöd till barn och ungdomar både som anhörig men även för unga som funderar på sitt eget rusmedelsbruk. På anonyma chattforum kan man få stöd och råd. Förutom chattforum finns även mailtjänst samt barn- och ungdomstelefon dit man kan ringa och vara anonym. Droglänken.fi erbjuder rådgivning och information om hur man får hjälp och stöd med missbruk. Håven är en hjälpstation för missbrukande ungdomar som erbjuder missbrukarservice till ungdomar under 18 år.

STÖD TILL FAMILJEN

Familjecenterverksamhet utvecklas i Österbotten och på vissa orter finns redan fungerande familjecenter. Syftet med familjecentret är att skapa ett nätverk av olika tjänster så att varje barn och familj får det stöd och den hjälp de behöver. Familjecenterverksamheten inom välfärdsområdena skall samordna social- och hälsovårdstjänster, kommunernas och organisationernas samt församlingarnas tjänster och verksamhet. Därtill utvecklas även ett nationellt digitalt familjecenter. Utvecklingsarbetet sker inom ramen för projektet Framtidens social- och hälsocentral. (<https://osterbottensvalfard.fi/om-oss/projekt/sote-central/familjecentret/>)

Det finns många föreningar och organisationer som erbjuder olika former av stöd både till föräldrar och barn. Barnavårdsföreningen erbjuder t.ex. stöd till familjer genom handledning, individuella samtal, stödgrupper, läger och chattar för både barn och vuxna. Barnavårdsföreningen har även riktad verksamhet som stöd vid skilsmässa eller stöd vid neuropsykiatriska funktionsvariationer samt kurser och föreläsningar. (<https://www.bvif.fi/>).

Separationer är vanliga idag och innebär en stor förändring för hela familjen. Välmående i familjer påverkas ofta under denna period. Ifall föräldrar kan skapa ett gott samarbete blir belastningen på barnen mindre. Medling erbjuds vid behov till parterna och man kan få information via barnatillsyningsmännen i regionen. Vasa mödra- och skyddshem ordnar stödgrupper (Barnet vill prata) för barn som stöd vid separationer. Olika församlingar har stöd som riktar sig till familjer eller par. Kyrkans familjerådgivning hjälper och stöder familjen och

speciellt parrelationen. Ett konkret verktyg är t.ex. Parrelationens klossar och Föräldraskapets klossar. (Se <https://parisuhteenpalikat.fi/tyontekijoille/material-pa-svenska/>). Kyrkan har även annat psykosocialt stöd eller diakoniverksamhet som även kan stöda familjer ekonomiskt.

Folkhälsan har en bred palett av verksamhet och projekt som riktar sig till att stöda välmående från väntande föräldrar till unga vuxna. Det hälsofrämjande arbetet är i fokus t.ex. några som kan nämnas är mobbningsförebyggande arbete i skolan och småbarnspedagogik, verktyg för trygg idrott, kost- och näringsinformation. Folkhälsan ordnar även olika kurser, hobbyverksamheter och eftermiddagsverksamhet. (Se t.ex. <https://www.folkhalsan.fi/kunskap/kunskapsomraden/>).

REFLEKTION KRING SAMARBETE I FRAMTIDEN

I samband med workshopparna under år 2022 har professionella från olika sektorer diskuterat service och samarbete mellan välfärdsområdet, kommuner och tredje sektorn. I detta kapitel samlas en del av farhågor och förhoppningar inför det fortsatta samarbetet med de nya kontaktytorna som uppstår i samband med social- och hälsovårdsreformen.

De nya kontaktytorna mellan välfärdsområdet, kommun och tredje sektorn skapar ett behov av att gemensamt granska de resurser som finns för att på bästa sätt kunna nå effekt och resultat av olika satsningar. Man efterlyser även gemensamma satsningar och målsättningar för att kunna skapa inverkan av arbetet, exempelvis inom fritid och social- och hälsovård. Skolor och daghem är bra på att bjuda in tredje sektorn i sin verksamhet. Tredje sektorns aktörer kan tillföra en kompletterande verksamhet, aktivitet, kunskap och metoder inom bildningen.

För att stöda det gemensamma arbetet framfördes önskemål om att kunna samarbete i mindre nätverk enligt olika teman. Utmaningen är dock ofta vem som har ansvar för att leda nätverken i dagsläget. Servicefältet är brett och det är utmanande för både professionella och familjer att hitta serviceaktörer och tjänster som man söker. Sammanslagningen av social- och hälsovården i Österbotten har även skapat extra utmaningar när Internet-sidor inte uppdaterats med kontaktuppgifter som tidigare funnits på kommunernas hemsidor. Det är även utmanande att hitta föreningars Internet-sidor, framför allt om man inte känner till deras verksamhet. Professionella vet ibland inte till vem eller vart de kan hänvisa familjer. Många aktörer försöker profilera sig på sociala medier och det når ut till en del av målgruppen.

Tydliga servicekedjor underlättar samarbetet, dvs. när man vet vem kan kontakta och det finns ett uttalat sätt att gå till väga. Framför allt är det viktigt med tydliga servicekedjor mellan olika sektorer och där ansvarsfördelningen är klar. Exempelvis när skolan kan hänvisa vidare gällande en viss problematik eller man har en metod som man tillämpar. Samarbete underlättas av att man känner till den andras verksamhet och att man även känner de som man skall samarbeta med. Tydligheten är viktig så att alla vet vem som gör vad, både samarbetsparterna och även familjen.

Sammantaget ansågs att det behövs ett större fokus på det välfärdsfrämjande arbetet inom alla sektorer. Både professionella och föräldrar behöver större insikt och fokus på det främjande och förebyggande arbetet. Det välfärdsfrämjande arbetet är utmanande och kopplingen till välfärdsplanen är inte alltid så tydlig. Ansvarsfrågan är även otydlig bland parterna.

I framtiden kommer familjecenterverksamheten att ha en stor roll i att samkoordinera verksamheter för barnfamiljer. Inom familjecenterprojektet stävar man nu till att skapa regionala mötesplatser och forma nätverk på olika orter i Österbotten. I arbetet ingår även att kartlägga centrala lokala aktörer samt att strukturera upp och synliggöra centrala social- och hälsovårdsaktörer t.ex. genom att samla information på hemsidan för Österbottens välfärd. Behoven av verksamhet, demografiska faktorer och föreningsverksamheten varierar mycket från ort till ort, vilket gör att det finns behov av att skapa enskilda regionala nätverk i Österbotten. Det finns även planer på att anställa personal för att koordinera familjecenterverksamheten i framtiden.

Det förebyggande arbetet stöds av kommunernas välfärdssektorer och på välfärdsområdet genom verksamheten inom främjande av hälsa och välfärd. Verksamhetsformerna är under arbete och byggs upp mellan kommunerna och välfärdssektorn. Detta arbete kommer troligen att få en allt större betydelse i framtiden eftersom den baserar sig på ny lagstiftning som träder i kraft år 2023 (lagen om ordnandet av social- och hälsovård 612/2021).

Avslutningsvis kan konstateras att behovet av samsyn på det förebyggande barnskyddet behövs och att alla aktörer stävar mot samma målsättning, dvs. barnets välmående. Välmående bland familjer kan uppnås på olika sätt och med många olika metoder, därför behövs en mångfald av aktörer och verksamheter. I denna rapport har några grundstrukturer beskrivits som skall stöda det förebyggande barnskyddet och det ges exempel på olika stödformer och aktörer som arbetar med barnfamiljer. Rapporten strävar inte efter en kartläggning över all service som finns till utbud utan baserar sig på aktuella diskussioner och utmaningar som lyfts upp under projektets gång. Arbetet med att skapa strukturer som skall stöda det förebyggande arbetet pågår i Österbotten. Dialogen mellan kommuner, tredje sektorn och välfärdsområdet behöver fortsätta och systematiseras för att kunna bygga upp nya strukturer som stöder arbetet.

KÄLLOR

Antfolk, J & Öst, V. (2022). *Förebyggande av psykisk ohälsa bland ungdomar. I verket Det sårbara barnet - att växa upp med missbruk, våld och psykisk ohälsa*. Backman, A & Nyback, M-H. (red.) Novia. (Under publikation)

Backman, A & Niemistö, R. (2022). *Utveckling av främjande av välfärd och hälsa i Österbotten*. Hämtad 1.9.2022 från <https://www.novia.fi/novialia/bloggar/fui-bloggen/utveckling-av-framjande-av-valfard-och-halsa-i-osterbotten>

Backman, A. (2017). Presentation på specialiseringskurs för barnskydd vid Novia. LAPE-projektet Österbotten.

Backman, A. (2020). Velfärdsplan för barn och unga i Österbotten – Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma Pohjanmaa. Innokylä. Hämtad 28.10.2022 från <https://innokyla.fi/fi/kokonaisuus/valfard-splan-barn-och-unga-osterbotten-lasten-ja-nuorten-hyvinvointisuunnitelma>

Burman, E., Kvist, M. & Hult, A. (2022). "Vi blev föräldrar till våra egna föräldrar. Vad vi inte lärde oss var att vi också var behövande, att också vi behövde omvårdnad och hjälp" -Barn till föräldrar med skadligt bruk av alkohol och hälsovårdarens möjlighet att upptäcka och stöda. I verket *Det sårbara barnet - att växa upp med missbruk, våld och psykisk ohälsa*. Backman, A & Nyback, M-H. (red.) Novia. (Under publikation)

Fancourt, D. & Saoirse F., (2019). WHO HEN synthesis 67: What is the evidence on the role of arts in improving well-being? Hämtad 14.2.2022 från <https://www.euro.who.int/en/publications/abstracts/what-is-the-evidence-on-the-role-of-the-arts-in-improving-health-and-well-being-a-scoping-review-2019>

Finlex. (2022). Barnskyddslagen 13.4.2007/417

Hem och skola. (2022). Material. Hämtad 1.9.2022 från <https://www.hemochskola.fi/material/>

Herrgård, N. (2021). Presentation: Kartläggning av befolkningens hälsa och välfärd i Österbotten samt förslag på tyngdpunktsområden. 8.9.2021. HYTE-workshop.

Herrgård, N. (2022). Presentation: Rusmedelsförebyggande arbete bland barn och unga. 21.9.2022. Workshop: Vägkarta för det förebyggande barnskyddsarbete.

Hufvudstadsbladet (Hbl). (2022). *Fler unga söker hjälp för ångest och självmordstankar*. 22.9.2022.

Paasivirta, A. (toim.) (2021). *Kovemmin käsin – suomalaisten kasvatusasenteet ja kuritusväkivallan käyttö 2021*. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 7/2021. Hämtad 8.6.2021 från <https://www.lskl.fi/julkaisut/kovemmin-kasin-suomalaisten-kasvatusasenteet-ja-kuritusvakivallan-kaytto-2021/>

Raitasalo & Kauppinen. (2022). *Vanhempien päihdeongelmat ja lasten sijoittaminen kodin ulkopuolelle ovat yhteydessä perheen asuinalueeseen*. THL. Hämtad 1.9.2022 från <https://thl.fi/fi/-/vanhempien-paihdeongelmat-ja-lasten-sijoittaminen-kodin-ulkopuolelle-ovat-yhteydessa-perheen-asuinalueeseen>

SHM. (2022). Barnskydd. Hämtad 1.9.2022 från <https://stm.fi/sv/barnskydd>

Siltala, H., Hisasue, T., Hietamäki, J., Saari, J., Laajasalo, T., October, M., Laitinen, H-L., Raitanen, J. (2022). *Lähisuhdeväkivallasta aiheutuva palveluiden käyttö ja kustannukset: Terveys-, sosiaali- ja oikeuspalveluissa*. Hämtad den 1.9.2022 från <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-385-2>

Skrifvar, A-L. (2022). "Barnets bästa är vårt gemensamma ansvar - Multiprofessionellt samarbete när barn upplever våld i hemmet". I verket *Det sårbara barnet - att växa upp med missbruk, våld och psykisk ohälsa*. Backman, A & Nyback, M-H. (red.) Novia. (Under publikation)

Social- och hälsovårdsministeriet. (2021). *En barndom utan våld. Åtgärdsplan för förebyggande av våld mot barn 2020–2025*. Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2021:3. Hämtad 6.9.2022 från https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162829/STM_2021_3_J.pdf?sequence=1&isAllowed=y

THL. (2022). *Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kustannusesimerkit*. Hämtad 1.9.2022 från <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/vaikutukset-ja-kustannukset/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-kustannusesimerkit#syryajytymisenhint>

Undervisnings- och kulturministeriet. (2016). *Jokaiselle lapselle ja nuorelle mahdollisuus mieleiseen harrastukseen -työryhmän raportti*. Hämtad 1.9.2022 från https://minedu.fi/documents/1410845/4449678/Jokaiselle+lapselle+ja+nuorelle+mahdollisuus+mieleiseen+harrastukseen_raportti.pdf/50642077-c9ac-4687-b591-fddfae1246a0

EN VÄGKARTA

Församlingens verksamhet

pepp.fi

arligttal.at.f
apueroon.f
Föräldrachatten

Foraldradrattene

**Kultuurverksamhet
Fri bildning**

Finfami

Församlingens verksamhet
Lands

Landsomfattande kristelefontjänster

pepp.fi

arligttal.at.f
apueroon.f
Föräldrachatten

Foraldradrattene

Service för vuxna:
Socialt arbete för vuxna

omaolo.fi

Mental- och rusmedelstjänster
Arbetshälsovård

fpa.fi
thl.fi

Staten:
Folkpensionsanstalten

Arbets- och
näringsbryrår

**Elektroniskt
familjecenter**

Välfärdsområdet:

Hälsobyn
Psykporten
Psykporten för unga

Psykporten för unga

VAR SKER FÖREBYGGANDE BARNSKYDDSARBETE?

I CHEMIST

I TREDJE SEKTORN

I KOMMUNEN

SERVICE FÖR VUXNA

I STATEN

I VÄTJÄRDSOMÅDET

ONLINE RESOURCES